

(47103)9

კ 210

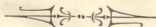
თამარ მეფე

და

მისი მნიშვნელობა საქართველოს ისტორიაში.

ლექცია, წაკითხული ტფილისში 5 თებერვალს 1912 წ.

63842

ტფილისი

ელექტრო-მბეჭდავი სტამბა ა. მ. ძერესელიძისა, გრიბოედოვის ქ. № 34
1912

თამარ მეფე და მისი მნიშვნელობა

საქართველოს ისტორიაში

(ლექცია, წაკითხული ტფილისში 5 თებერვალს 1912 წელს).

ქალბატონებო და ბატონებო!

როდესაც თამარის სახეს ვითვალისწინებ, მე მაგონდება ერთი მშვენიერი ლეგენდა, რომელიც ჩინებულად გვიხასიათებს ქართველ ხალხის სიყვარულს, გულის სიღრმეების აღბეჭდილ სიყვარულს თამარ მეფისადმი.

ამ ლეგენდით, თამარი აქამდისაც არ მომკვდარა, ის ახლაც ასვენია ოქროს კუბოში, სადაც მთებში, მიყრუებულ გამოქვაბულში საუკუნოებრივ ძილით შეპყრობილი. მაგრამ მოვადრო, ის გაიღვიძებს, გაადებს თავისი გამოქვაბულის კარებს და მაშინ დადგება დღე საქართველოს ბედნიერებისა, დღე ქართველი ხალხის განახლებისა. ამ ლეგენდიდან ცხადია ის დიადი მნიშვნელობა, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში ჰქონდა და აქვს თამარ მეფეს ქართველ ერის ისტორიაში. თამარი არის ის პირი, რომლის სახელი ზენაარ შერავანდედით მოსილი, ლამაზ და გონების წარმტაც ლეგენდებით შემკული, საუკუნეების განმავლობაში იქების და იღიდების ქართველ ხალხის მიერ. თამარი ჩვენი ხალხის წარმოდგენით ჩვეულებრივი ისტორიული პიროვნება როდი არის, ის არის გაღმერთებული პიროვნება, უკვდავებით მოსილი. მაგრამ რატომ არის თამარი უკვდავებით მოსილი? რა ხასიათისა იყო ის როლი, რომელიც ისტორიამ აკუთვნა დიდ თამარ მეფეს საქართველოს ბედის ჩარხის ტრიალში? ამ საკითხის გარჩევა არც ისე ადვილია, როგორც ეს ერთის შეხედვით შეიძლება კაცმა იფიქროს, და ამისი მიზეზია ის გარემოება, რომ ჩვენ, ქართველებს, ჩვენდა

268 498

საქართველოს
პარლამენტის
ენციკლოპედია
ბიბლიოთეკა

სამარცხინოდ და სამწუხაროდ, არა გვაქვს მეცნიერული ისტორიოგრაფია. ამით აიხსნება, რომ უდიდესი მნიშვნელობის საკითხები ჩვენთვის გამოურკვეველი და გადაუწყვეტელი რჩება. აი თვით თამარიც. საუკუნეების განმავლობაში მისი სახელი ყოველ ქართველს პირზედ აკერია, მაგრამ მიუხედავად ამისა, თვით ამ ერის სათაყვანო მეფის შესახებ ან არაფერი დაწერილა და ან თუ დაწერილა ფრიად უხეირო და არა სერიოზული. მე მაინც ვეცდები მოკლედ და გაკვრით გაგაცნოთ თამარის ეპოქა საქართველოს ცხოვრებაში კრიტიკულად შესწავლილ და მეცნიერულად აწონილ ფაქტების მხრივ.

თამარი იყო, როგორც ცნობილია, ასული გიორგი მეფისა, მაგრამ არა ერთად-ერთი. როგორც ერთ ცნობიდან სჩანს, მას ჰყოლია და, რომლის სახელი არაა მოხსენებული. მაშასადამე, თამარი ყოფილა უფროსი ქალიშვილი თავისი მამისა. მამის სიკვდილის შემდეგ ის შეიქნა ერთად-ერთი მემკვიდრე საქართველოს ტახტისა. ეს ის დრო იყო, როდესაც საქართველოს მოსაზღვრე სელჯუკიდების (თურქთა) იმპერია დაქუცმაცდა, პატარ-პატარა სამთავროებად დაიყო. საქართველოს მოსაზღვრედ ამ დროს დიდი სახელმწიფო არ იყო და ამით აიხსნება, რომ ქართველ ხალხის ძლიერება ჰქუხდა მთელს აღმოსავლეთში. ლამაზი, ჰაეროვანი სიმშვენიერით მოსილი თამარ, მემკვიდრე ძლიერი საქართველოს სამეფოსი, მრავალთ უცხო ხელმწიფეთა შვილთა სანუკარო საგნად გახდა. უცხო ქვეყნების ბატონიშვილები მრავალ და ძვირფას საჩუქრების მოვლინებით სცდილობდნენ თამარის გულის მოგებას მისი ცოლად შესართავად, მაგრამ არა მართო საქართველოს საზღვარ-გარედ იყო თამარი სათაყვანო საგნად გამხდარი, აქ, საქართველოში, მთელი გუნდი მეხოტბეთა და მგოსანთა აჟღერებს თავისს ჩანგს თამარის სახელის სადიდებლად. მე ვერ შევძლებ თამარის პიროვნების გამოხატვას ისე, რომ თქვენთვის რამოდენადმე მაინც ცხად ვყო ის ღვთაებრივი თაყვანის ცემა, რომელსაც იწვევდა თანამედროვეთა შორის.

ახალგაზრდა თამარ დედოფალი. სჯობია ისევ ავლაპარაკო მე XII საუკუნის მგოსანი ჩახრუხადე, რომელიც აი როგორ გვიხასიათებს მას:

თამარ წყნარი, შესაწყნარი, ხმა ნარნარი, პირმცინარი, მზე მცინარი, საჩინარი, წყალი მქნარი, მომდინარი, მისთვის ქნარი რა არს? ქნარი არსით მთქნარი, უჩინარი, ვარდ შამბ-ნარი, შამბ-მალნარი, ღაწვ-მწყაზარი, შუქ-მფინარი.

საკვირველი სილამაზე თამარ-მეფისა იყო მიზეზი, რომ მისი ახალ-გაზღობა სავსე იყო რომანიულ ფაქტებით. მემატინე დაწვრილებით მოგვითხრობს, თუ როგორ თამარის სიყვარულით გაქრით და გახელებით გამოიჯურებულნი უცხო-მაჰმადიან ხელმწიფეთა ბატონიშვილნი სცდილობდნენ მისი გულის მოგებას. ოსთა ბატონიშვილმა ვერც კი გაუძლო უიმედო სიყვარულს და ჯაერით გარდაიცვალა. ძლიერი და მომხიბლავი იყო თამარი როგორც ქალი. მაჰმადიანი, ბერძენი და ოსი ბატონიშვილნი მისი მიჯნურობით გახელებულნი კკუა გონებას ჰკარგავდნენ და მისი სიყვარულისათვის მზად იყვნენ ენაცვლებინათ სამშობლოცა და რჯულიც, მაგრამ ჩვენთვის რასაკვირელია, უფრო საინტერესოა გავითვალისწინოთ ის პოლიტიკური ფარგალი, რომელშიდაც უხდებოდა მოღვაწეობა თამარ-მეფეს. მაშინ ჩვენ შევსძლებთ სწორედ და უტყუვრად დავახასიათოთ თამარ-მეფის მნიშვნელობა ქართველ ერის ისტორიაში. მაშინ ჩვენ მივაგნებთ იმ რეალურ საფუძველს, რომელზედაც არის დაწყარებული დიდება თამარისა და განუსაზღვრელი სიყვარული მისადმი ქართველ ხალხის გულში.

მე XII საუკუნე დიდებული ხანა იყო საქართველოს ცხოვრებაში.

ჯერ კიდევ დავით აღმაშენებელმა შესძლო თავისი წინაპრების მიდრეკილების შესაფერისად დაგვირგვინება და მთელი ერის ტერიტორიის ერთი სკიპტრის მფლობელობის ქვეშ გაერთიანება. ის სამეფოები, რომელთაგან შესდგებოდა ქართველების სამფლობელო, იყვნენ: აფხაზეთის სამეფო, რომელსაც ეკირა

მთელი ახლანდელი დასავლეთი საქართველო, ტაოკლარჯეთის სამეფო, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ქართლის საერისთვო და კახეთის სამეფო. დავით აღმაშენებელმა დაამთავრა ამ სახელმწიფოების გაერთიანება კახეთის სამეფოს დაპყრობით და დანარჩენ საქართველოსთან შემოერთებით. მანვე დაუმორჩილა საქართველოს ტახტს სომხითის სამეფო, რომელსაც ეპირა ახლანდელი ბორჩალოს მაზრის სამხრეთი ნაწილი, ლორე თავისი მიმდგომი ადგილებით. თუმცა ამ გვარად საქართველოს გაერთიანების საქმე გარეგნულად მე XII საუკუნის დასაწყისშივე დამთავრდა დავით აღმაშენებლის დროს, მაგრამ შინაური კონსოლიდაცია ქართველ ტომებისა ჯერ კიდევ შორს იყო.

საქართველოს შემადგენელ ნაწილებს—აფხაზეთის სამეფოს, ტაოკლარჯეთის სამეფოს, ქართლის საერისთვოს, კახეთისა და სომხითის სამეფოებს—ჰქონდათ თავისი ავტონომიური მართვა-გამგეობა, რომელიც პოულობდა თავისს დამცველს და ბაირალტარს ადგილობრივ ფეოდალურ ელემენტებს შორის. თუკი ერთის მხრივ ტფილისის ბაგრატიონები სცდილობდნენ ცენტრალისტური მართველობით პროვინციებში მოეკლათ სეპარატისტული მიდრეკილება—და ეს მიდრეკილება კი ყველგან დიდი იყო—მეორეს მხრივ მსხვილი ფეოდალები—დიდ-გვარიანი დიდებულები—ყოველის ძალ-ღონით სცდილობდნენ მთავრობისათვის ხელი შეეშალათ. ამით აიხსნება ის გამწვავებული ბრძოლა საქართველოს მეფეთა და ფეოდალებს შორის, რომელიც ატეხილი იყო მთელ სიგრძეზედ მე XII საუკუნისა. მაგრამ ეს ბრძოლა ბაგრატიონებისათვის არც ისე ადვილი იყო, რადგან თვით სამეფო ტახტს მძლავრად ჰქონდა გადგმული ფესვი სწორედ იმ ფეოდალურ ელემენტებს შორის, რომელისაც ახლა ის სამკედრო-სასიცოცხლოდ ებრძოდა. საქართველოში სამეფო უფლება სწორედ ფეოდალურმა წესწყობილებამ წარმოშობა და იმიტომაც აფხაზეთის—ე. ი. დასავლეთ საქართველოს დიდგვარიან დიდებულოთ ბაგრატიონების ტახტ-

თან განსაკუთრებული კავშირი ჰქონდათ. მე XII საუკუნის მეფის გვირგვინის კურთხევის წესი ჩინებულად გვიხასიათებს, თუ რა ღვაწლი ჰქონდა კერძოდ აფხაზეთის დიდებულთა წოდებას საქართველოს ტახტის წინაშე. მეფის კურთხევის დროს გვირგვინის დადგმის უფლება ჰქონია არა საქართველოს კათალიკოზს, არამედ ქუთათელ მთავარ-ეპისკოპოსს, ხოლო გვირგვინის შემდეგ ოთხი იმერეთის დიდებული, ერისთავი რაქისა და ლეჩხუმისა, ვარდანისძე, საღირისძე, და ამანელისძე, მოიღებდა სამეფო ხმაღს და შემოართყამდა ახლად გვირგვინონად ყოფილ მეფეს. ასეთი განსაკუთრებული უფლება დასავლ. საქართველოს ფეოდალთა ადვილი გასაგებია, რადგან სწორედ დასავლეთ საქართველოდან—აფხაზეთის სამეფოდან—დაიწყო გაერთიანება საქართველოს სამეფოსი. სანამდი დიდებულნი მეფისათვის საჭირო იყვნენ, მათ მოახერხეს სხვა და სხვა პრივილეგიების მოპოვება, მაგრამ აი მეფე გაძლიერდა, მან დაიპყრო ამიერ კავკასიის უდიდესი ნაწილი, მისი ძლიერ-სილი მხედრობა შიშს ჰკვირიდა გარეშე მტრებს და შინაურ მტრებსაც ზარსა სცემდა. დიდებულნი უნდობლად უყურებდნენ ბაგრატიონთა ძლიერებას და ღელავდნენ. ბაგრატიონნი სცდილობდნენ მთელი ქართველი ერის ცხოვრება ერთ საერთო კალაპოტში მოექციათ და შინაური ერთობა დაემყარებინათ, დიდებულნი კი მაგრად ჩასჭიდებოდნენ პროვინციულ ავტონომიას და ყველა იმას, რაც მათ მოაგონებდათ წინანდელ დაქუცმაცებას რამდენიმე სამეფოდ. დინასტია სცდილობდა ტომობრივ პარტიკულარიზმის მოსპობას, დიდებულთა წოდება კი ამ პარტიკულარიზმის გაღრმავებას.

ეროვნულ თვალსაზრისით სამეფო გვარეულობა ამ დროს ასრულებდა დიადს დანიშნულებას ქართველტომების გაერთიანებისას როგორც პოლიტიკურად, ისე კულტურულად და ამ თავისს დიად დანიშნულებას ის ასრულებდა უცხო ძალების დახმარებით. მთელს სიგრძეზედ მე XII საუკუნისა საქართველოს მეფეებს ჰყავდათ მუდამ დაჭირავებული ძლიერი ყივჩა-

ლთა რაზმი. ამ ყივჩაღთა ჯარის დახმარებით დიდებულნი დამარცხდნენ ისე საშინლად, რომ გიორგიმ, თამარის მამამ, ქართველნი დიდებულნი გამოადევნა უპირველეს ხელისუფალთა ადგილებიდან. გიორგის დროს, მაგალითად, მანდატურთ-უხუცესის და ამირ-სპასალარის თანამდებობა ეჭირა ყუბასარს, ყივჩაღთა რაზმის უფროსს, მაშასადამე ტომით უცხოს. მსახურთ უხუცესად ითვლებოდა შთამომავლობით მდაბიო პირთაგანი, გიორგი მეფის მიერ განდიდებული. მართლაც დიდი უნდა ყოფილიყო უნდობლობა მთავრობისა ფეოდალურ ელემენტებისადმი, თუ კი მთავრობა დიდებულთ არ უშვებდა სამეფოს ცენტრალურ გამგეობის საქმეში და ნაცვლად ამისა აწინაურებდა უცხო ტომის პირთ, უგვარო და მდაბიო შთამომავლობისას. საქართველოს დიდებულნი აღშფოთებულნი შესტკეროდნენ თავის დაპყრობას. ხან და ხან საქართველოს ზოგიერთ პროვინციაში ასტყდებოდა ძლიერი აჯანყება, მაგრამ მთავრობა სცდილობდა მყისვე მის ჩაქრობას ცეცხლითა და მახვილითა. ცნობილია, მაგალითად, ორბელიანთა აჯანყება, რომელიც გიორგიმ, თამარის მამამ, ჩააქრო კასაოცარი სისასტიკით, თითქმის მთელი გვარეულობის ამოწყვეტით.

დიდებულნი მხოლოდ მარჯვე დროს უცდიდნენ, რომ სამეფო ტახტისათვის ანგარიში მოეთხოვათ ამდენი დევნისა და ტანჯვისათვის და ეს მარჯვე დროც დადგა, როდესაც მიიცვალა გიორგი მეფე და მის მაგივრად ტახტზედ დაჯდა მისი ასული თამარი. აი ახლა მათ დაუდგათ მარჯვე ჟამი, რადგან ძლიერი მამაკაცის მაგიერ ტახტზედ იჯდა ახალგაზრდა, გამოუცდელი და სუსტი არსება. გვირგვინის კურთხევის გათავებისთანავე საქართველოს დიდებულთ შეფიცეს ერთმანეთს და წარუდგინეს მთავრობას თავისი მოთხოვნები: „ალარვეგებით ძველთა ხელის უფალთა და განმგებელთა საქმისათა ფარმანსა ქვეშე მყოფნი, ვინათგან მათგან დაძვრცლნი და უპატიოდ დასულნი ვართ და ჩვენ გვა-

რიანნი და თვით მსახურეულნი სახლნი უპატიოდ და უსახოდ განსულ ვართ უგვაროთა და უხამთაგან.“ დიდებულთა წოდებამ ისე ერთსულოვანად და მოულოდნელად წამოყო თავი, რომ მთავრობას თავზარი დაეცა. თამარის ბრძანებით დიდებულთა მოთხოვნილება შესრულებულ იქმნა. უპირველესი ხელისუფალნი გიორგი მეფისა, უცხო ტომისანი ან უგვარონი, დათხოვილ იქნენ და მათ მაგივრად უნდა დანიშნულიყვნენ ქართველთ დიდებულთა წარმომადგენელნი. ამ პირველმა და სწრაფმა გამარჯვებამ ფეოდალები გაათამამა. რაკი მთავრობის სისუსტე დამტკიცდა, მათთვის ეს ახლა ცოტა იყო. მათ მოინდომეს სამეფო უფლების შეზღუდვა. მათი მიზანი იყო თვითმპყრობელ მეფის უფლების მაგიერ დამეყარებინათ საქართველოში ფეოდალურ დიდებულთა მართვა-გამგეობა, ამ აზრით ყუთლუარსლანმა — დიდებულთა ბელადმა — წარუდგინა თამარ მეფეს ახალი მოთხოვნილება: „ვითხოვთ დადგმას კარავისა ველსა ისანისასა, სანახებსა საგოდებლისასა. მუნ შიგან თავისუფლებით მსხდომარენი, რათა მივცემდეთ (ბრძანებასა) და მოვიღებდეთ, რომელთამე ვრისხავდეთ და რომელთამე ვწყალობდეთ. ამას ესრეთ ვკადრებდეთ და ვაცნობებდეთ თამარს, მეფესა და დედოფალსა და მაშინლა სრულ იქნებოდეს განგებულება ჩვენი“. ახლა კი თამარი შეფიქრიანდა. მისი წინაპარების ცდა — საქართველოს გაერთიანებისა და სამეფო ტახტის განმტკიცებისა, მთელი ნაყოფი ამ ცდისა — ძლიერი უფლება საქართველოს მეფისა — განსაცდელში იყო. თამარს არ შეეძლო რაიმე პასუხი მიეცა აჯანყებულ დიდებულთათვის — ეს იქნებოდა თავისი თავის დამცირება, ეს იქნებოდა დაკნინება მისი დიდებულებოვან წინაპრების ხსოვნისა. დინასტიის ინტერესები და ამავე დროს სახელმწიფოს ინტერესები მოითხოვდა ენერგიულ ზომას კანდიერ დიდებულთა ასალაგმავად. თამარმა ბრძანა, პასუხის გაუცემლად ყუთლუარსლანი — ბელადი აჯანყებულებრისა — მეჭურჭლეთ უხუცესი — დაეპატიმრებინათ. დიდებულნი გაათორდნენ. ქნეს ახალი პირი და ფიცი და

თავისი ჯარით შემოერთებულ ისანის ციხე დარბაზს თვით თამარის შესაპყრობლად. როგორც თვით თამარის, ისე ბაგრატიონთა დინასტიის ბედი ბეწვზედ ეკიდა. დიდებულთ მაინც ვერ მოახერხეს ისანის ციხის აღება—ისინი დამარცხდნენ. თამარმა არჩია საქმის გამწვავებას მორიდებოდა. თამარმა და დიდებულთ ერთმანეთს შერიგების პირი მისცეს და ქვეყანაც დროებით დაწყნარდა. ამ გვარად დიდებულნი გარეგნულად მაინც დამარცხდნენ, მაგრამ მის აჯანყებას მაინც დიდი მნიშვნელობა ქონდა თამარის მომავალ პოლიტიკისათვის. ცხადი იყო, რომ გიორგი III-ს ტაქტიკა—დიდებულების დევნა სახელმწიფო ადგილებიდან და მათ მაგივრად უგვარო მდაბიო პირთა წამოყენება—მუდმივ გაჭირვებას უქადიდა როგორც სამეფოს, ისე დინასტიას. მაგრამ, მეორეს მხრივ. თამარს როდი შეეძლო დაყრდნობოდა საქართველოს დიდებულთ, იმ დიდებულთ, რომელნიც საუკუნეების განმავლობაში დინასტიას ორგულობდნენ. და რომელთაც მისი გაძლიერება თავისი წოდების პრივილეგიების დაღუპვად მიაჩნდათ.

აი აქ გამოჩნდა დიდი პოლიტიკური სიბრძნე თამარ მეფისა. სომხის დიდგვარიან არისტოკრატიის დაწინაურებით ის ცდილობდა ქართველ დიდებულთა დაშოშმინებას და ამავე დროს თავისი ტახტის საქმის მოგებას. უპირველესი ადგილები საქართველოს სამეფოში მიეცა აჯანყების შემდეგ სომხის დიდგვარიან დიდებულთ, მაგალითად, მხარგრძელთ და გაგელთ. ყველამ იცის, რომ საქართველოს სამეფოს ბედს თამარის დროს და შემდეგაც განაგებდნენ მხარგრძელნი—ტომით, მართალია, ქურთნი, მაგრამ უკვე კარგა ხანია გასომხებულნი და სარწმუნოებითაც სომეხ-გრიგორიანნი. ზაქარია მხარგრძელს საკვილამდის ეჭირა ჯერ ამირსპასალარის თანამდებობა, ხოლო შემდეგ მანდატურთ-უხუცესის და ამირ სპასალარის ადგილი—ის იყო უპირველესი ხელისუფალი საქართველოს სამეფოში. ამ თავისი ბრძნული პოლიტიკით თამარმა მოიგო ქართველ დიდებულთა გული: მათ დიდგვარიანობას არ ეჩოთირებოდა სომხის დიდ-

გვარიან პირთა გამგებლობა. მეორეს მხრივ, თამარს შეეძლო სრული ნდობით მოპყრობოდა მის მიერ წამოყენებულ პირთ, რადგან მათ არავითარი კავშირი არ ქონდათ დინასტიასთან მტრულ განწყობილებაში მყოფ ქართველ დიდებულებთან.

ამ გვარად დროებით მშვიდობა დამყარდა, მაგრამ ეს მშვიდობა იყო მხოლოდ გარეგნული. უკმაყოფილება კიდევ ბუდობდა განსაკუთრებით იმ პროვინციებში, სადაც ჯერ კიდევ ძლიერი იყო სეპარატიზმის ჟინი—მაგალითად, ტაოკლარჯეთსა და დასავლეთ საქართველოში—ყოფილ აფხაზეთის სამეფოში ანუ იმერეთში. დასავლეთ საქართველოს დიდებულნი ყველაზე უფრო უმადური იყვნენ ტფილისის მთავრობისა და მხოლოდ მომარჯვებულ დროს უცდიდენ, რომ კიდევ თავი წამოეყობათ. ეს დროც მალე დადგა. პირველი ქმარი თამარ მეფისა — როგორც ცნობილია — იყო გიორგი რუსი, კაცი გარყვნილი და ლოთი. თამარმა ვერ შეძლო მასთან ცხოვრება—მით უმეტეს რომ მემკვიდრეც არ უჩნდებოდათ, და გაეყარა მას. გიორგი რუსი წავიდა საბერძნეთს და იქიდან ცოტაოდენი ჯარით წამოვიდა საქართველოს ტახტის დასაპყრობლად და თამარის დასასჯელად. მან კარგად იცოდა იმ ქვეყნის ვითარება, საიდანაც ის განდევნილ იქნა, იცოდა, რომ ის კარგს დამხმარე ძალას პოულობდა ქართველ უკმაყოფილო ელემენტებს შორის. მართლაც შემოდგა თუ არა ფეხი გიორგი რუსმა საქართველოში, მთელი დასავლეთ საქართველოს დიდებულნი როგორც ერთი კაცი ფეხზედ დადგნენ. შეიყარეს დიდძალი ჯარი და გამოემართეს თამარის წინააღმდეგ. დადიანთა და ბედიანთა წინამძღოლობით მათ გადაიარეს რკინის ჯვარი და ჩავიდნენ ციხისჯვარს, სამცხეს და დაწვეს ქალაქი ოძრხე, სამცხეს. აქედან აჯანყებულნი გაემართნენ ჯავახეთის დასაპყრობლად, მაგრამ თამარმა დაახვედრა მათ თავისი ჯარი, რომელმაც სასტიკად დაამარცხა იმერნი და გიორგი რუსი. ამ გვარად ეს აჯანყებაც დიდებულთა — ეხლა კერძოდ დასავლეთ საქართველოს დიდებულთა — გათავდა თამარის გამარ-

ჯვებით. დასავლეთ საქართველოს დიდებულთა აჯანყებათა მიზეზი ის იყო, რომ ისინი თავის თავს კარგად ვერ გრძნობდნენ გაერთიანებულ საქართველოს სამეფოში. მათთვის უფრო სანუკარი იყო ის დრო, როდესაც დავით აღმაშენებლის გამეფებამდის მეფე მათ ხელში იმყოფებოდა და მისი რეზინდენციაც ქუთაისში იყო. ისინი კარგად ვერ გრძნობდნენ თავის იმიტომ, რომ ტფილისში ტახტის გადატანის შემდეგ ისინი თავის თავს ბატონებად ვეღარ სთვლიდნენ. სახელმწიფო ცენტრალურ მართვა-გამგეობაში მათი ადგილი დაიჭირა უცხო ტომის არისტოკრატთა — და ეს იყო მიზეზი იმ ანტაგონიზმისა ტახტისა და დას. საქართველოს დიდებულთა შორის, რომელიც წითელ ლარსავით გამოსქვივის ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მთელს სიგრძეზედ თამარის მეფობისა.

ამ ახალ აჯანყების შემდეგ თამარმა ენერგიული ზომები მიიღო იმერეთის დიდებულთა წინააღმდეგ. მან წაართვა პრივილეგიები, რომელიც ქონდა აფხაზეთის სამეფოს არისტოკრატთას საქართველოს მეფის კარზედ. დაწვრილებით ამ აჯანყების შედეგის გამოანგარიშება ძნელია ცნობების უქონლობის გამო. მაგრამ ის კი ცნობილია, რომ თამარმა წაართვა იმერეთის დიდებულთ ის პეროგატივები, რომელიც ქონდათ მათ, მაგალითად, მეფის გვირგვინის კურთხევის დროს.

უმთავრესი ღვაწლი თამარის მეფობისა არის ის, რომ მისი წინაპართა ცდა — საქართველოში ცენტრალურ მართვა-გამგეობის დამყარებისა — ამ დროს კონკრეტულ სინამდვილეში ჩამოისხა. ის, რაც ვერ შესძლეს მე-XII საუკ. მეფეებმა ყიფჩაღთა ჯარების საშეაღებით, ის შესძლო თამარ მეფემ სომხის დიდგვარიან დიდებულების შემწეობით: — მან ალაგმა ქართველ დიდებულთა წინააღმდეგობა, და საქართველოს შემადგენელი ნაწილები — აფხაზეთის სამეფო, ტაოკლარჯეთისა, კახეთისა და სომხეთის სამეფონი და ქართლის საერისთვო — გარდაქმნა ერთ საქართველოს სამეფოდ. პროვინციალური ავტონომიები დაუმორჩილა ერთ ცენტრალურ უფლებას და

ამ უფლებების რეალური განხორციელება იყო ათაბაგობის დასრულება თამარის მიერ. ათაბაგის თანამდებობის შემოღებით თამარს უნდოდა შეექნა ისეთი ცენტრალური ძალა, რომელსაც უნდა შთაენთქა ქართველ ტომების პარტიკულარისტული მისწრაფებანი. ათაბაგი გახდა უპირველესი ვეზირი მეფისა, ფაქტიური გამგე სამეფოსი. ამ ახალ ფრიად დიდმნიშვნელოვან თანამდებობაზედ თამარმა დანიშნა არა ქართველი დიდებული—ქართველ დიდებულთა წრეებს ის ვერ მიანდობდა ასეთს სახელმწიფოებრივ და ეროვნულ მნიშვნელობის თანამდებობას—არამედ ივანე მხარგრძელი—შთამომავლობით სომეხი.

ასე და ამ გვარად შესძლო თამარმა თავისი წინაპრების პოლიტიკის დაგვირგვინება. მართალია, თამარის გამარჯვება იყო არა სრული. როგორც ეხლა ირკვევა, ბოლოს და ბოლოს მთავრობა მაინც იძულებული გახდა ანგარიში გაეწია დასავლეთ საქართველოს დიდებულთათვის. მათმა სეპარატიზმმა რეალურად თამარის დროს ვერაფერი ნაყოფი გამოიღო პოლიტიკურ სფერაში, მაგრამ სამაგიეროდ მთავრობა იძულებული გახდა დაეთმო მათთვის ეკლესიურ საკითხში. სწორედ ათაბაგობის დაარსების დროს თამარი იძულებული იყო დათანხმებულიყო იმერეთის ცალკე გამოყოფას აფხაზეთის საკათალიკოზოს სახელით. ადმინისტრაციულ ცენტრალიზაციას მოყვა დეცენტრალიზაცია ეკლესიურ სფერაში. ამიერიდგან საქართველოს ყავდა 2 კათალიკოზი—მცხეთისა და აფხაზეთისა. ეს განაწილება ეკლესიისა ფრიად სიმპტომატიური იყო, ვინაიდან ის იყო წინამორბედი საქართველოს პოლიტიკურად ორ სამეფოდ განყოფისა. ეს განყოფა მოხდა ძლიერ მალე, მონგოლების შემოსევის დროს, შემდეგ 35 წლისა თამარის სიკვდილისა. 1245 წ. საქართველო სამუდამოდ გაიყო ორ ნაწილად, იმერეთისა და ამერეთის სამეფოდ და ამის შემდეგ ჩვენი ქვეყანა ერთ მეფის ბრძანების ქვეშ არც როდის გაერთიანებულა. ბაგრატიონთა და თამარ მეფის ცდამ მტკიცე ერთ-მეფობის დამყარების შესახებ შესაფერისი ნაყოფი ვერ გამოიღო, მთელი მრავალწლოვანი შრომა თა-

11
3

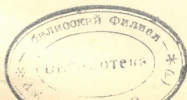
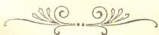
საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მარ მეფისა—ნაყოფი მისი პოლიტიკურ სიბრძნისა— სიღრმისა და
 აშენებული გამოდგა, მაგრამ მიუხედავად ამისა თამარის მეფო-
 ბას ჩვენს ისტორიაში უჭირავს ისეთი ადგილი, როგორ არც ერთს
 სხვა მეფისას, და ეს არა მისი ძლევა-მოსილ ომებისა გამო. თა-
 მარს არც ყავდა ძლიერი გარეშე მტერი. ამ დროს მთელი მცირე
 აზია და სპარსეთი დაყოფილი იყო პატარ-პატარა სამთავრო-
 ებად, სელჯუკიდების იმპერია უკვე კარგა ხანი იყო რაც და-
 ეცა—ამიტომაც ქართველთა ლაშქარი თავისუფლად დათარე-
 შობდა მცირე აზიისა და სპარსეთის საზღვრებზედ. არა ამ თა-
 რეშებმა და წვრილ წვრილ ომებმა მოუპოვეს სახელი და დი-
 დება თამარ-მეფეს ქართველ ერის ხსოვნაში—არამედ მისმა
 ბრძნულმა შინაურ პოლიტიკამ და შორს გამკვრეტელობამ
 შინაურ საქმეების მოგვარების დროს. თამარმა შექმნა პო-
 ლიტიკურად ერთიანი და ძლიერი ქართველი ერი, ის ცდილობდა
 ცალკე ტომების პოლიტიკურ კონსოლიდაციას. დეე ეს იმი-
 სი ცდა უნაყოფო იყო, და მისი შრომის ნაყოფი დაინგრა
 35—40 წლის შემდეგ მისი სიკვდილისა და დაინგრა უწყალოდ
 ქართველებისავე სეპარატისტულ მიდრეკილების წყალობით, და-
 ინგრა სამუდამოდ. მაგრამ ჩვენს ერს ახსოვდა სასოებით მთელ
 სიგრძეზედ საშუალო საუკუნეებისა თავისი პოლიტიკურად
 დაქსაქსვის დროს ის ბრწყინვალე ხანა, როდესაც ყველა ტო-
 მები პოლიტიკურად ერთ სამეფოდ გაერთიანებული იყვნენ
 დიდის თამარის სკიპტრის ქვეშ და ერთს ძლიერ ეროვნულ
 ძალას წარმოადგენდნენ. საშუალო საუკუნეებში ჩვენი ერის
 საუკეთესო შვილნი ხშირად ცდილობდნენ ჩვენი დაქუც-
 მაცემულ სამშობლოს გაერთიანებას, მაგრამ უნაყოფოდ,
 და ეს გრძნობა ეროვნულ ერთობისა და სიყვარულისა ყო-
 ველ ქართველს—ქართლელს, კახელს, მეგრელს, იმერელს
 და შორეულ აფხაზს—გადაქონდა შორეულ წარსულისაკენ.
 თამარის დრო იყო ის დრო, როდესაც ეროვნული სული
 ერთ საერთო პოლიტიკურ კალაპოტში დუღდა და თვით
 თამარი იყო განპიროვნებული ემბლემა ქართველ ტომების

სოლიდარობისა. ამით აიხსნება ის იდეალიზაცია, რომელიც
თან დასდევს თამარ მეფის შერაფანდდეს ქართველ ხალხის
ხსოვნაში. ყველაფერი, რაც კი გაკეთებულია ქართულ კულტუ-
რულ საქმეში—ყველაფერი ეს ერმა მიაკუთვნა თავისს სათა-
ყვანო მეფეს—განპიროვნებულ სიმბოლოს ქართველ ერის
ერთიანობისას და ქართველ ერის ძლიერებისას. ეკლესიები,
ციხე-კოშკები, ყველაფერი ხალხის ხსოვნით თამარის ზმენებუ-
ლია. ჩვენს დიდებულ მწერლებს შოთას, სარგის თმოგველს
მოსე ხონელს აგრეთვე თამარის დროს უცხოვრიათ.
რა ვუყოთ, რომ ნამდვილად არც ყველა ეკლესიები ღ
ციხე კოშკები თამარის აზმენებულია ღ არც შოთა, სარგის თმო-
გველი ღ სხვა ჩვენი კლასიკებიც ცხოვრობდნ თამარის დროს,
არამედ სულ სხვა დროს. ერის ხსოვნა მაინც ყველა იმას,
რამაც კი შექმნა ჩვენი ეროვნული თავისებურობა და რაც თვით
არის ნაყოფი ამ ეროვნულ ინდივიდუალობისა—ყველა ამას
მიაწერს იმ პირს, რომლის სახე არის ცოცხალი სიმბოლო
მეგრელისა და კახელისა, მესხისა და იმერელის, აფხაზის,
და ქართლელის და ყოველ ქართველ ტომის ეროვნულ
სოლიდარობისა და ძლიერებისა. ამიტომაც ქართველ ხალ-
ხს არა სჯერა თამარის სიკვდილი, როგორც ვერ დაიჯერებს
ის თავისს ეროვნულ უძღურებას, თავისი თავის სიკვდილს.
ამიტომ თამარი უკვდავია და მისი სახელი არ მოკვდება, სანამ-
დის ცოცხლობს ქართველი ერი და ღმერთმაც ნუ ქნას, რომ
მოკვდეს, რადგან ეს იქნებოდა დაკარგვა რწმენისა ჩვენი
ეროვნულ ძალისადმი, სიკვდილი ჩვენი ეროვნულ ერთიან-
ობისა.

70

n154/15

83/17

